

НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ
БРОЙ 1, МАЙ 2019

SCIENCE AND EDUCATION
VOL. 1, MAY 2019

НАГЛАСИ НА УЧИТЕЛИ КЪМ СОБСТВЕНИЯ АВТОРИТЕТ

Надежда Ангелова Калоянова

Университет „Проф. д-р Асен Златаров”, гр. Бургас

TEACHER'S ATTITUDES TO THEIR OWN AUTHORITY

Nedezhda Angelova Kaloyanova

University “Prof. d-r Asen Zlatarov” - Burgas

Abstract: *This paper discusses the aspects of authority as a social and personal construct in the context of the human society. From this perspective the teacher's authority is presented as a professional role, for which the teacher is responsible. The results of the study of the attitudes of teachers to their own authority are presented. The survey involved 150 teachers working in the school system. The study was conducted in two stages. In the first stage anonymous questioning of the teachers was conducted in order to establish their attitudes towards their own authority. The attitudes are clarified in terms of the specific qualities and skills that teachers attribute to the authority, as well as the social factors that influence it. During the second stage, a focus group discussion was conducted in order to obtain more comprehensive information on the attitudes of teachers. The results of the survey show that teachers have the attitude of being authorities, although they play this role with many compromises. They consider that society does not respect their authority, and the state does not take sufficient care to preserve the authority of the teacher. The study once again shows that teachers are not ready to take responsibility for their authority and need support to pursue this professional role.*

Keywords: *teacher's authority, professional role, attitudes*

Авторитет (от лат. – *autoritas*) означава “достойнство, сила, власт, влияние”. В социалните и хуманитарните науки с това понятие се обозначава особен вид социално отношение, което се основава на определена позиция. То се формира в хода на съвместна дейност при определени предпоставки, които са несъмнени предимства на едната страна и води до общественото признание на личността или колектива [1, 6].

От гледна точка на хуманистичния подход, в дадена социална система авторитетът легитимира правото на власт, но не се отъждествява с нея. Той не е форма на властта, а нейна основа, която се изразява в правото да се упражнява власт [1]. В този смисъл авторитетът се нарича още „социален престиж“ и е критерий за ефективност на лидерството. Проявява се в три основни форми, като формалният авторитет (този на властовите пълномощия на заемания пост) осигурява до 65% влияние върху подчинените. Разликата до 100% се постига чрез психологически авторитет, който включва морален и функционален авторитет. Моралният авторитет зависи предимно от нравствените качества на лидера, а функционалният се определя от компетентността на лидера, от неговите делови качества и отношението му към работата [5].

4

Учителската професия несъмнено е лидерска по своята същност. Това прави авторитета на учителя определящ критерий за нейната ефективност. От друга страна авторитетът не е даденост, не съществува авторитет въобще. Авторитетът винаги е конкретен за дадена ситуация и в определяща степен зависи от социалните роли, които субектът изпълнява в тази ситуация [1]. Формалната му страна (формалният авторитет) се определя от заеманата позиция и правомощията, на които тя е носител. Неформалната му страна, обаче, зависи от признаването от други, заинтересовани субекти, на определени знания, умения, способности на носителя на авторитета. Именно неформалният аспект на авторитета е определящ за неговото активно функциониране в съвременната хуманитарно-ориентирана социална среда, защото от него зависи признаването, уважението и зачитането на лидера. В този смисъл, авторитетът има функционален характер – той се изразява в „...способност да се упражнява влияние“ [1], т.е. в поведението на неговия носител.

Ето защо авторитетът на учителя в съвременната образователна среда може да се приеме за специфична професионална роля, част от сложния ролеви репертоар на учителската професия, доколкото под професионална роля се разбира „комплекс от функции, които лицето извършва, за да влезе в определена трудова позиция“, от което „...следват изисквания за конкретни норми, специфично поведение“ [2].

Като всички социални роли, професионалните роли на учителя изискват определена интериоризация, респ. се проявяват в поведението на учителя в образователната среда съобразно собствените му нагласи. Това означава, че – от една страна, професионалните роли се овладяват като част от професионалната компетентност, а от друга – тяхното извяване се определя от нагласата на учителя към изпълнението на съответната роля.

Съгласно изложените теоретични предпоставки, в периода 2009-2011 г. е проведено емпирично изследване на професионалните роли на учителите. В рамките на изследването учителите посочват ролята на авторитет сред първите пет най-предпочитани професионални роли [2, 3, 7]. Според същото изследване, учителите разбират авторитета като традиционна роля за директно наставничество и поддръжка, като тази роля е водеща при интериоризирането на статусите възпитател, мениджър и консултант [3].

Настоящото проучване има за цел да установи нагласите на учителите към собствения им авторитет като изведе представите им за качествата на авторитетния учител, както и за факторите, влияещи върху авторитета на учителя.

В проучването участват 150 учители от различни региони, разпределени по следния начин:

- 50 начални учители, 50 прогимназиални учители и 50 гимназиални учители;
- 90 учители от голям град (по 30 от етап и степен) и 60 учители от малки населени места (по 20 от етап и степен);
- 40 учители с педагогически стаж от 1 до 5 години и на възраст до 30 години; 30 учители с педагогически стаж от 5-10 години и на възраст до 40 години; 30 учители с педагогически стаж от 10-20 години и на възраст до 50 години, 50 учители с педагогически стаж над 20 год. и над 50 годишна възраст;
- от всички изследвани 15 са мъже и 135 са жени;

5

- 90 респонденти са с образователна и квалификационна степен „магистър“, 53 са с образователна и квалификационна степен „бакалавър“ и 7 са с образователна и квалификационна степен „професионален бакалавър“;
- 135 от изследваните имат ПКС (професионално-квалификационна степен);
- 48 от всички изследвани имат други допълнителни професионални квалификации.

Проучването протече в два етапа. През първия етап учителите отговарят писмено, анонимно на три въпроса относно авторитета на учителя и на пет информационни въпроса.

Въпросите относно авторитета на учителя са следните:

1. Чувствате ли се авторитетен учител?

- А. Да, защото.....
- Б. Не, защото.....

2. Кой, според Вас, е отговорен за авторитета на учителя? *(повече от един отговор)*

- А. учителят
- Б. институцията, в която работи
- В. държавата
- Г. обществото
- Д. друго

3. Какви са Вашите изисквания към образователната среда, за да се чувствате авторитетен учител?

- А. към институцията.....
- Б. към колегите.....
- В. към родителите.....
- Г. към учениците.....
- Д. към обществото.....

Информационните въпроси се отнасят до длъжността, пола, възрастта, педагогическия стаж, образователния ценз и наличието на допълнителни професионални квалификации.

През втория етап, на база получените от първия етап резултати, е проведено проучване във фокусни групи за разширяване и задълбочаване на обхвата на отговорите.

Респондентите дискутират по следните въпроси:

- Защо считате, че държавата и обществото имат водеща отговорност за авторитета на учителя?
- Как родителите следва да защитават авторитета на учителя?
- Как медиите следва да защитават авторитета на учителя?
- Кой и как в образователната институция, в която работите, по-конкретно е отговорен за Вашия авторитет?

6

- Предложете конкретни мерки в защита на авторитета на учителя – на държавно ниво и на институционално ниво!

Резултатите от първата част на проучването показват, че за авторитетни считат себе си 64,66% от учителите, участващи в проучването. За авторитетни приемат себе си по-голяма част от началните учители – 76% от тях, докато тази тенденция е характерна за малко над половината прогимназиални и гимназиални учители – 62% от изследваните прогимназиални и 56% от изследваните гимназиални учители.

Донякъде обяснимо, по-голяма част от младите учители (87,5% от анкетираните на възраст до 30 г. и със стаж до 5 години), считат себе си за недостатъчно авторитетни. От друга страна се наблюдава тенденция това да са само жени, предвид, че нито един от изследваните учители от мъжки пол не е отговорил отрицателно на въпроса, дали се чувства авторитетен учител. Друга забележима тенденция е, за по-авторитетни да считат себе си учителите от по-малки населени места – общо 86,66% от преподаващите в села и малки градове, са дали положителен отговор на първия въпрос.

Учителите, определили себе си като авторитетни, свързват своя авторитет предимно със следните умения:

- Умения да овладяват дисциплината в класната стая – 63,92%;
- Умения да преподават добре – 60,82%;
- Умение да общуват адекватно с родители – 55,67%;
- Умения да прилагат иновации в образователния процес – 48,45%;
- Умения да проявяват разбиране и емпатия към учениците – 45,36%;
- Умения да владеят себе си в критични и проблемни ситуации – 36,1%.

Според същите респонденти, качествата на авторитетния учител са:

- Добър професионалист (знаещ и можещ) – 86,6%
- Респектиращ – 78,35%
- Отзивчив към ученици и родители – 63,92%
- Спокоен, уравновесен – 59,79%

Учителите, които считат себе си за недостатъчно авторитетни, отдават това

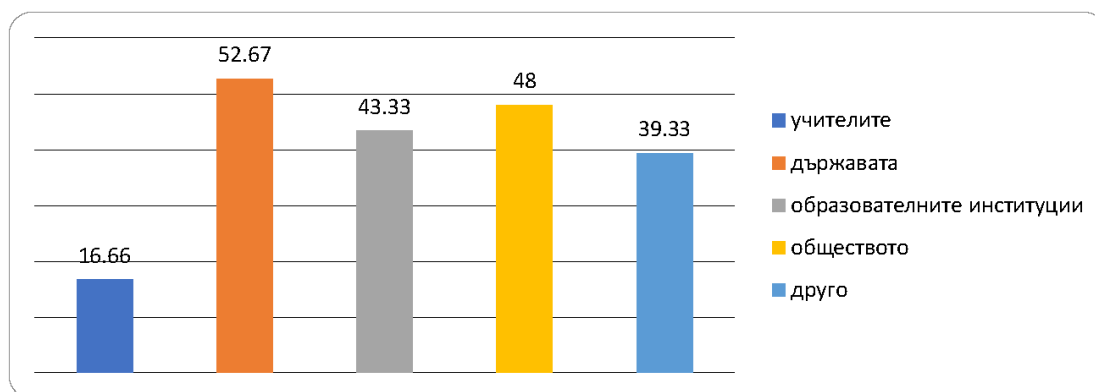
предимно на външни фактори, а именно:

- Ниската култура и възпитание на родители, респ. техните деца – 94,34%;
- Липсата на достатъчно власт на учителя да налага наказания и санкции – 86,79%;
- Липсата на грижа от страна на институциите в защита на авторитета на учителя – 83,02%;
- Недобра държавна политика в защита на авторитета на учителя – 79,25%;
- Лошият имидж, който медиите създават на учителя и училището – 75,47%.

Младите учители, които са около 30% от изследваните, посочват като основна причина за ниския си авторитет липсата на опит и възрастта, които – от една страна предизвикват свръх-опеката на по-възрастните колеги към тях, а от друга – са предпоставка за недостатъчно уважение у родителите.

7

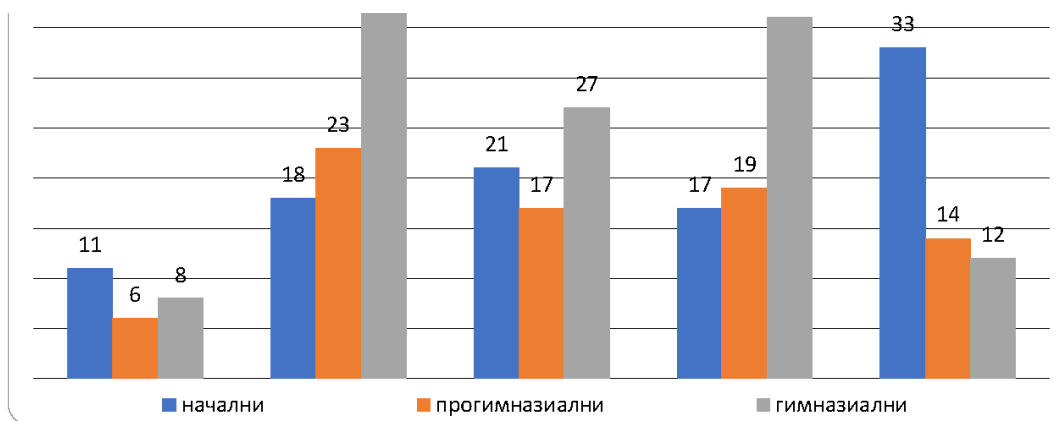
Според изследваните учители, основна отговорност за авторитета на учителя носят държавата – посочена от 52,67% от респондентите. Почти равнопоставени в отговорността си към учителския авторитет учителите считат обществото като цяло (48%) и образователната институция, в която работи учителя – посочена от 43,33% от анкетираните (Фигура 1).

Фигура 1. Отговорни за авторитета на учителя според респондентите

Учителите, посочили „друго“ – 16,66% от анкетираните (Фигура 1), са записали, че това са родителите и средствата за масова информация (медиите).

Има известна разлика в отговорите на учителите в зависимост от етапа и степента на училищно образование, в които преподават. Най-много начални учители (11) считат, че за авторитета си е отговорен самият учител. Сред тях са и основната група учители, считащи родителите за отговорни към авторитета на учителя. Най-много гимназиални и прогимназиални учители са посочили държавата като отговорна за авторитета на учителя – 76% от гимназиалните и 46% от прогимназиалните учители (Фигура 2). За гимназиалните учители водеща е и отговорността на образователната институция, в която преподават (Фигура 2).

Фигура 2. Отговорни за авторитета на учителя според групите респонденти в абсолютни стойности

На въпроса във фокусните групи „Защо считате, че държавата и обществото имат водеща отговорност за авторитета на учителя?“, учителите отговарят, че не се усещат подкрепяни от държавата. Те определят себе си като доста нископоставени в социалната йерархия на обществото, както и безсилни да „упражняват“ авторитет без да имат инструменти за това. Като такива те определят санкции и наказания, които би следвали да бъдат разписвани на държавно ниво. Намират, че недобрата образователна политика от десетилетия насам е причина за спада на обществения престиж на учителската професия в частност, и на образователните институции изобщо. Според учителите, обществото и родителите, като част от него, не зачитат авторитета на учителя като следствие от лошия имидж на образователните институции, който пък е такъв поради липса от страна на държавата на политики в защита на авторитета на учителя. Учителите посочват и отговорността на медиите, които – според тях, целенасочено „очернят“ учителската професия в търсене на „евтина сензация“ и в опит да насочат общественото внимание в „желана“ посока.

Поради изброените причини, дори малката част учители, които са на мнение, че учителят е отговорен за собствения си авторитет – 16, 66% (Фигура 1) признават, че успяват да респектират с много усилия и компромиси. Те често се усещат безсилни да противостоят на външния натиск (най-вече от страна на родителите), както и умението им да налагат авторитета си на учениците се дължи най-вече на педагогическото им майсторство, търпението и рутината, изградена с годините на професионален труд.

Попитани „Как родителите следва да защитават авторитета на учителя?“, учителите отговарят, че отношението на родителите към учителите определя и това на учениците към тях. В допълнение, семейното възпитание има значение, защото то внушава уважение към училището, респ. учителя като авторитетен възрастен.

Според респондентите, главна грижа за авторитета на всеки един учител в образователната институция има ръководството на училището. Тази грижа, според учителите, следва да се изразява в равнопоставеност при разпределяне на задачите, справедливо поощрение на постиженията, както и адекватна подкрепа за учителя в случай на конфликт или проблем с родители, ученици или контролиращи.

.....

Акцентите в конкретните изисквания на учителите към ообразователната среда, за да се чувстват те авторитетни учители, биха могли да се представят по следния начин:

- Съобразно етапа и степента, в които преподават:
 - начални учители: родителите да ги подкрепят повече във възпитанието на децата; да се възстановят някои дисциплинарни мерки с доказан ефект като повтарянето на класа, например; да се повишат доходите им съобразно положения труд; обществото да е по-сензитивно към труда на учителя; да се преосмислят практиките и политиките за обучение на ученици от специфични групи (малцинства, СОП и др.п.);
 - прогимназиални учители: учениците да са по-дисциплинирани; родителите да не проявяват неадекватни претенции към учителите; да се възстановят някои дисциплинарни мерки с доказан ефект като наказания при системни дисциплинарни прояви, например; да се повишат доходите им

9

съобразно положения труд; доходите да не са обвързани с броя ученици в училището;

- гимназиални учители: дисциплинарните мерки срещу учениците да не са обвързани с делегирания бюджет; родителите да са по-заинтересовани и отговорни за децата си, а да не натоварват тази отговорност на учителя; да се повишат доходите им съобразно положения труд; учителят да бъде разтоварен от множеството административна работа.

- Съобразно образователната степен и степента на допълнителна квалификация:

- магистър, бакалавър и професионален бакалавър с ПКС и други квалификации: да се отчитат в по-значима степен усилията на учителите да повишават своята квалификация, най-вече по отношение на възнаграждението;

- магистър, бакалавър и професионален бакалавър без ПКС и други квалификации: да се преосмислят политиките за квалификация на учителите, тъй като към момента те не допринасят за развитието на педагогическите специалисти и са загуба на време.

- Съобразно пола:

- жени: да се вземат по-адекватни мерки за наказание на дисциплинарните проблеми с учениците; институциите да са по-адекватни при включването на родителите в живота на училището; да се повиши възнаграждението на учителския труд като се обвърже със спецификата на образователната среда;

- мъже: да се повиши възнаграждението на учителския труд, да се вземат по-адекватни мерки за наказание на дисциплинарните проблеми с учениците.

- Според възрастта и стажа:

- 1-5 год. (до 30 годишна възраст) – да им бъдат делегирани повече правомощия да бъдат приемани от по-възрастните колеги като равни да

правомощия, да бъдат признани от по-възрастните колеги като равни, да получават по-адекватно възнаграждение; да са подкрепяни при работа с родители;

- 5-10 год. (до 40 годишна възраст) – да получават по-адекватно възнаграждение, да бъдат подкрепяни от ръководството при решаване на проблеми, да се делегират по-малко административни отговорности на учителите;

- 10-20 год. (до 50 годишна възраст) – да получават по-адекватно възнаграждение, да бъдат подкрепяни от ръководството при решаване на проблеми, да се намали административната дейност на учителя;

- над 20 год. (над 50 годишна възраст) – да не им се възлагат административни отговорности, които са извън преките им задължения.

Проучването на представите на учителите за собствения авторитет дава основание да се формулират следните изводи:

10

- Учителите считат себе си за авторитети въпреки многото трудности при упражняването на професията.
- За своя авторитет те считат за отговорна предимно държавата, като подчертават, че политиките по отношение на учителите не съдействат за утвърждаване на авторитета на учителя. Това означава, че учителите не успяват да трансформират нагласите си и разчитат все още на формалния авторитет, наложен по силата на заеманата от тях длъжност.
- Сред основните проблеми, свързани с ниския си авторитет, учителите посочват липсата на подкрепа от родителите и обществото, липсата на дисциплинарни мерки спрямо проявите на учениците, многото административни отговорности на учителя, неадекватното възнаграждение.
- Контекстен извод е, че учителите се нуждаят от подкрепа, за да изграждат, отстояват и трансформират своя авторитет в динамични условия.

Литература

- [1] Иванов, И. 1995. Педагогическата власт на учителя. Шумен: АКЦИОС.
- [2] Калоянова, Н. & Иванова, Т. 2010. Ключови компетенции и професионални роли на учителя. В: Академично списание „Управление и образование”, т. 6 кн.1. стр. 248-254.
- [3] Калоянова, Н. 2010. Някои нетипични роли на съвременния учител. В: Предизвикателствата пред висшето образование и научните изследвания в условията на криза. Бургас, стр. 254-261.
- [4] Калоянова, Н. 2011. Концептуален речник. В: Управление на професионалния стрес. Наръчник на учителя. (в електронен вид). Изд. Център за психосоциална подкрепа, стр. 6-26.
- [5] Кривирадева, Б. 2018. Лидерство в образователни институции. В: Кривирадева, Б.; Н. Калоянова. 2018. Лидерство, организационна култура и наставничество в

образователни институции. Бургас: Либра Скорп; стр. 9-98.

- [6] Пиръов, Г. 1975. Педагогическа психология. София: Издателство „Наука и изкуство“.
- [7] Kaloyanova, N. 2010. Teacher-manager – status and roles in the teaching profession. Trakian Journal of Science, 8(1): pp. 358-364.

За контакт с автора:

доц. д-р Надежда Калоянова

e-mail: ccpc@abv.bg

Е-СПИСАНИЕ

"НАУКА И
ОБРАЗОВАНИЕ"

<http://sedu.uniburgas.bg/>

ДЕПАРТАМЕНТ

за квалификация и
професионално
развитие
на педагогическите
специалисти

<http://dkps.uniburgas>